

Paha mies Mikkolasta

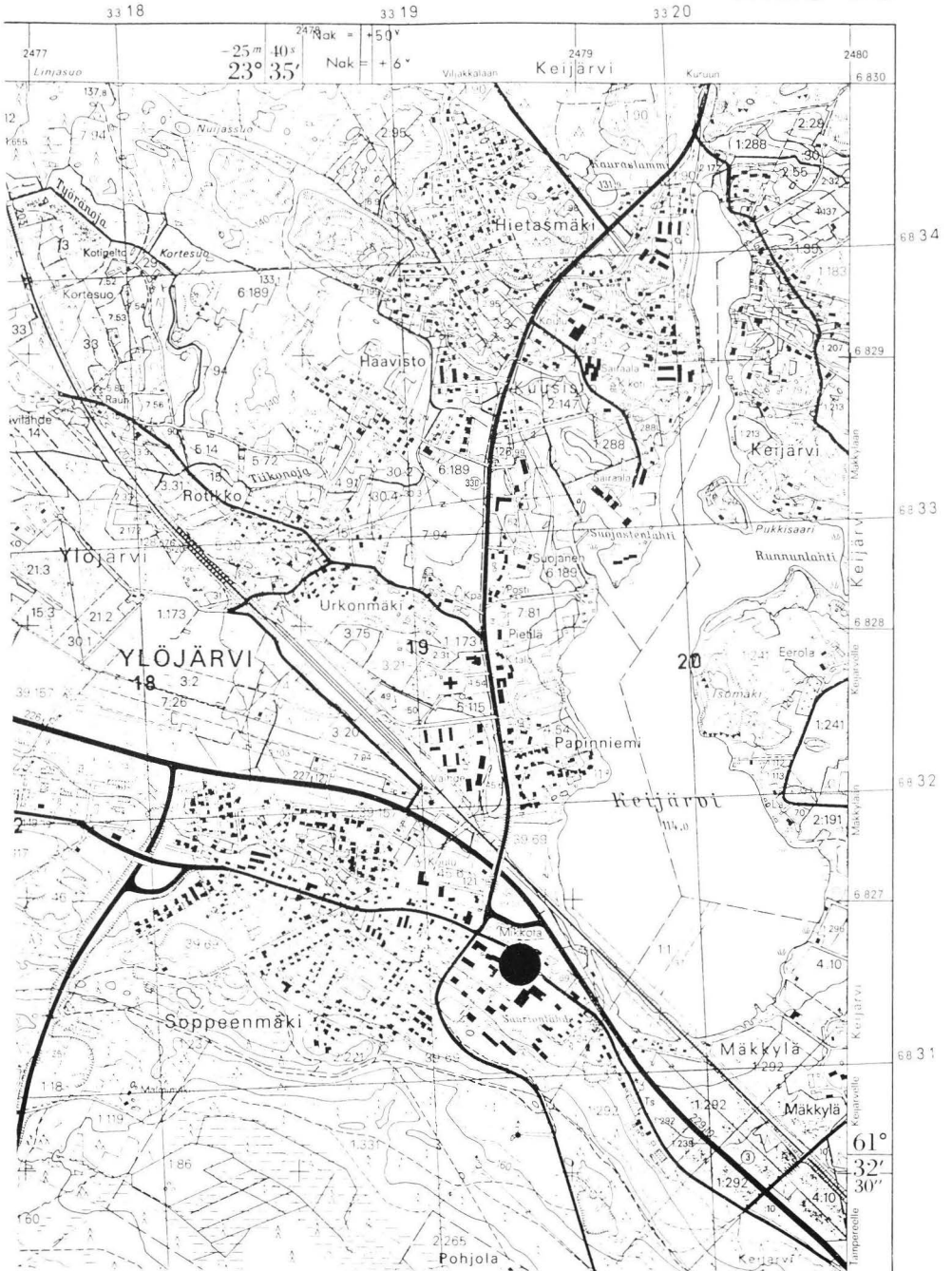
Tutkiessani kesällä 1976 Ylöjärven Mikkolan kalmistoaluetta löysin muutamia mielenkiintoisia ruumishautoja, jotka ovat antaneet melkoisesti pohtimisen aiheetta. Näistä haudoista selostan tässä artikkelissa haudan n:o 1.

Ylöjärven Mikkolan kalmisto sijaitsee Ylöjärven kirkosta noin 1 km:n päässä kaakkoon, vanhan Tampere–Vaasa valtatie (nyk. Mikkolankatu) molemmilla puolilla, entisen Mikkolan tilan mailla, jotka nykyisin ovat Ylöjärven kunnan omistuksessa. Valtatie n:o 3 kulkee kalmistoalueen koillispuolella noin 300 metrin päässä. Tampereelle on paikalta matkaa noin 11 km (kuva 1).

Kalmisto oli lähes tasaisella pellolla, jossa noin 40–50 cm paksun ruokamultakeroksen alta paljastui hieno hiekkamaa, mihin haudat oli kaivettu. Minkäänlaisia maanpäällisiä merkkejä ei kalmistosta ollut nähtävissä. Sitten on Ylöjärven kunnan rakennustoiminta hävittänyt kalmiston lähes kokonaan, jonkin verran sitä lienee säilynyt Mikkolankadun alla ja Mikkolan puutarhan lounaisosassa.

Ensimmäinen löytö Mikkolan kalmistosta toimitettiin Kansallismuseoon vuonna 1879 (KM 1996: 114). Koivukujan istutus tien molemmin puolin vuosina 1893 ja 1894 toi esiin lisää löytöjä (KM 3038: 1–5). A.O. Heikel suoritti paikalla ensimmäisen kaivauksen vuonna 1896 (KM 3150: 3–20). Tämän jälkeen on kalmistoa tutkittu useaan otteeseen: Esko Sarasmon ja C.F. Meinanderin tarkastukset vuonna 1956 (KM 14553: 1–6), Helmer Salmon kaivaus vuonna 1959 (KM 14622: 1–445), P.-L. Lehtosalon kaivaus vuonna 1960 (KM 14967: 1–143), Mirja Koskimiehen kaivaus vuonna 1971 (KM 18499: 1–6), P.-L. Lehtosalon-Hilanderin kaivaus vuonna 1973 (KM 19162: 1–377), Seija Sarkin kaivaukset vuosina 1975, 1976 ja 1979 (KM 19693: 1–309, 19901: 1–241, 20685: 1–141) sekä Tuula Heikkurisen kaivaus vuonna 1980 (KM 20789: 1–88). Näissä kaivauksissa todettiin, että Mikkolan kalmistossa on useita sekä poltto- että ruumishautauksia ja että se löytöjen perusteella voidaan ajoittaa viikinki- ja ristiretkiaikaan.

Hauta n:o 1, miehen hauta, sijaitsi kaivausalueen luoteisosassa, koko kalmistoalueeseen nähden sen kaakkoisimmalla laidalla. Haudan suunta oli NNE-SSW. Hautakuopan pituus oli 250 cm, leveys 85 cm ja syvyys noin 70 cm. Hauta ei näkynyt yhtenäisenä alueena heti ruokamullan alla, vaan paikalla oli havaittavissa useita pienehköjä, tummia läiskiä. Noin 5 cm alempana haudan muoto alkoi hahmottua. Sen länsireunasta löytyi rautanaula, muutamia palaneita luunsiruja ja jonkin verran maatonutta puuta. Siellä täällä haudan reunoilla oli havaittavissa pieniä hiilialueita. Erityisesti herätti huomiota haudan kummastakin päästä esiin pilkistävät hyvin ruosteiset rautaputket (kuva 2). Kaivauksen edistyessä kävi ilmi, että kysymyksessä oli kaksi keihäänkärkeä, jotka oli isketty pystyyn haudan päihin. Keihäänkärjet olivat paksun, kivettyneen hiekkakerroksen peitossa kuten kaikki haudasta myöhemminkin löytyneet esineet. Haudasta löytyi vielä kolmas keihäänkärki. Tämä oli isketty vinottain haudan eteläpäätyyn siten, että se muodosti lähes suoran kulman



Kuva 1. Ote peruskartasta Ylöjärvi 2123 06. Mikkolan kalmistoalue. ●

toisen samassa päädyssä olevan keihäänkärjen kanssa. Nämä aseet ikään kuin kahlitsivat vainajan pään kuopan pohjalle (kuva 3). Haudan jalkopäästä löytyi kaksi



Kuva 2. Mikkolan hauta n:o 1. Keihäänkärkien putket näkyvissä. Foto Seija Sarkki.

rautaniittiä sekä omituisen näköinen, väkäsellinen esine, joka myöhemmin todettiin keskiosastaan taivutetuksi harppuunaksi. Vainajan vasemman lonkan kohdalla oli pieni veitsi ja vasemman jalan päällä miekka. Miekan asento herätti mielenkiintoa, sillä sen kärki osoitti vainajan rintaa kohti (kuva 4). Haudan jalkopäästä löytyi vielä muutamia saviastian palasia sekä epämääräinen rautavartaan katkelma. Vainajan luurangon jäänteet olivat noin 60 cm:n syvyydessä. Niistä voitiin todeta, että vainaja oli asetettu hautaan selälleen ja kasvot käännetty länteen päin. Pääkalloa ja hampaita lukuun ottamatta oli luuaineesi niin maatonut, että sitä ei voitu ottaa talteen (kuva 5).

Haudan n:o 1 löydöt (KM 19901: 195–209):

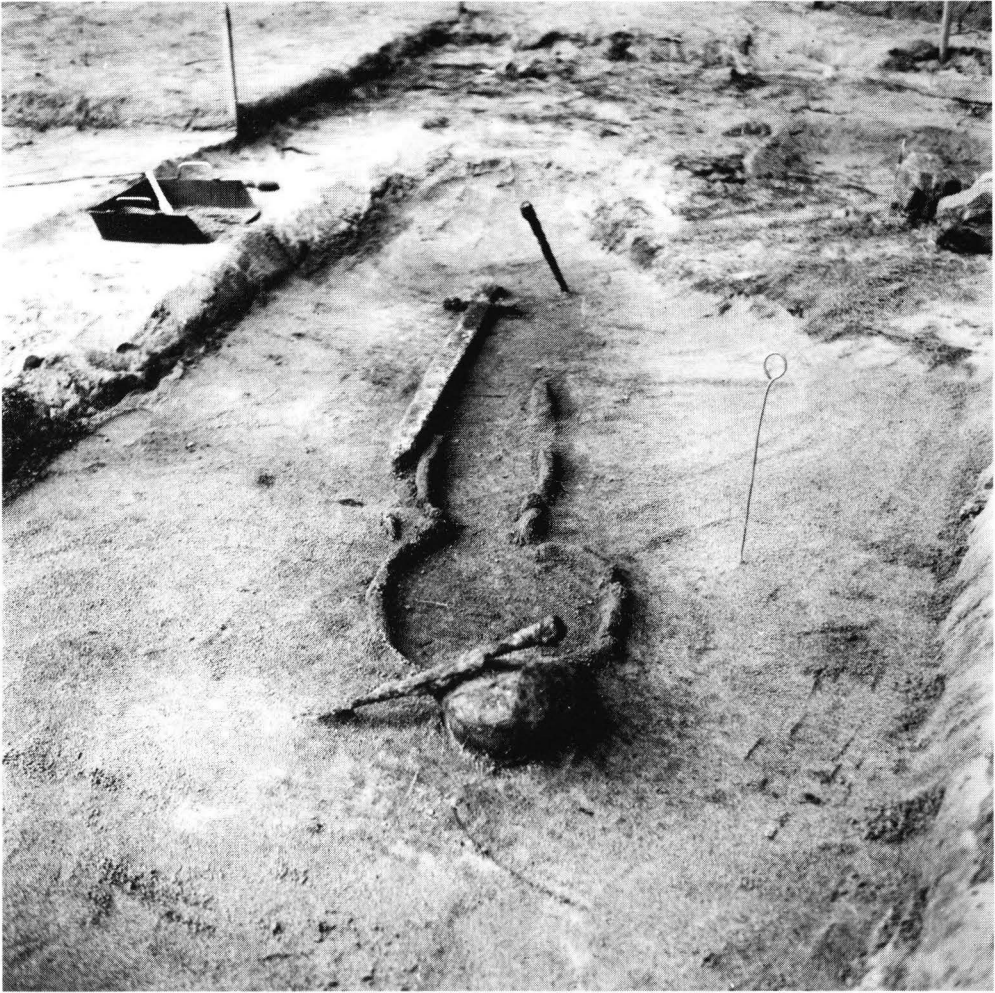
1. Rautanaula, jonka varsi levenee kolmiomaiseksi kannaksi. Pituus 35,5 mm. KM 19901: 195.
2. Keihäänkärki, putkellinen, terän tyviosan kulmat hieman pyöristetyt, muuten putken ja terän liittymäkohta jyrkkä. Terän poikkileikkaus rombi, tyvestä litteä, mutta kärjestä lähes pistinmäinen. Pituus 299 mm, josta putkea 109 mm, terän levein kohta 31 mm. KM 19901: 196. Kuva 6.
3. Keihäänkärki, putkellinen, terän ja putken liittymäkohta hyvin jyrkkä. Terän poikki-



Kuva 3. Vainajan pääkallo näkyvissä. Foto Seija Sarkki.

leikkaus rombi, tyvestä hyvin litteä, mutta keskiosasta lähtien pistinmäinen. Terä on damaskoitu. Pituus 380 mm, josta putkea 110 mm, terän levein kohta 37 mm. KM 19901: 197. Kuvat 7, 10a–b.

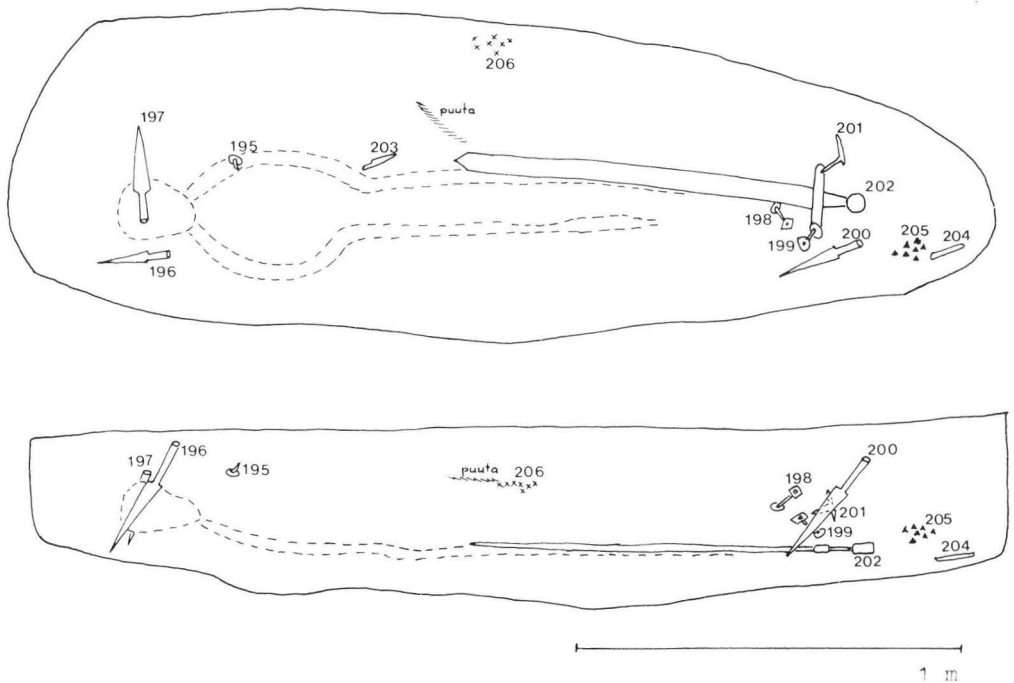
4. Keihäänkärki, putkellinen, terän ja putken liittymäkohta jyrkähkö. Terän poikkileikkaus rombi, tyvestä melko litteä, kärjestä harjavampi, mutta ei niin pistinmäinen kuin edellisissä. Terän tyviosan molemmilla puolilla on putken ja terän liittymäkohdan sivuilta alkava terän kärkeä kohti kapeneva, kolmionmuotoinen leimakuvio. Kuvion pituus 75 mm. Pituus 366 mm, josta putkea 111 mm, terän levein kohta 32,5 mm. KM 19901: 200. Kuvat 8 ja 9 a.
5. Rautaniitti, toinen kanta lähes pyöreä, toinen suorakaiteen muotoinen. Pituus 71 mm. KM 19901: 198.
6. Rautaniitti, samanlainen kuin edellinen. Pituus 66 mm. KM 19901: 199.
7. Harppuuna, rautaa, varsi kierteinen ja taivutettu terään nähden suoraan kulmaan. Pituus 15 cm. KM 19901: 201. Kuva 11.
8. Miekka, kaksiteräinen, nuppi kiekkomainen ja litteä, väistön tankomainen ja suora. Säilässä on rautavartaasta taottu teksti ja hakaristikuviot + INNOMINEDOMINI +. Pituus 100 cm. KM 19901: 202. Kuva 12.
9. Veitsi, rautaa, varren ja terän yhtymäkohdassa, terän alapuolella selvä polveke. Varren



Kuva 4. Vainajan luuranko ja miekka näkyvissä. Foto Seija Sarkki.

- ympärillä on puuta, syyt varren suuntaisesti. Pituus 95 mm, josta vartta 41 mm, terän levein kohta 13 mm. KM 19901: 203.
10. Rautavarras, toinen pää suippenee hieman, poikkileikkaus lähes neliö, 9×10 mm. Vartaan pinnassa on hieman puuta, syyt pituussuunnassa. Pituus 129 mm. KM 19901: 204.
 11. Saviastian palasia 7 kpl, koristeettomia, saviaines vaaleaa, harmaanruskeaa ja tiivistä, sekoitteena pieniä kivensiruja. KM 19901: 205.
 12. Palanutta luuta noin 12 g. KM 19901: 206.
 13. Rautakuonan palanen. KM 19901: 207.
 14. Pääkallon luita 25 palasta, 270 g. Pääkopan lakiosa on hyvin säilynyt, muu osa pieninä siruina. KM 19901: 208.
 15. Hampaista ja hampaan palasia noin 75 g, kuuluvat pääkalloon. KM 19901: 209.

Haudasta löytyneet keihäänkärjet (kuvat 6–8) voitaneen muodoltaan määrittellä Petersenin G-tyyppin muunnoksiksi. Tämän tapaisia G-tyyppin muunnoksia on löytynyt jonkin verran länsi- ja sisäsuomalaisista 1000- ja 1100-luvun kalmistoista. Muodoltaan Mikkolan keihäänkärkiä lähinnä olevat, Suomesta löydetty G-tyyppin



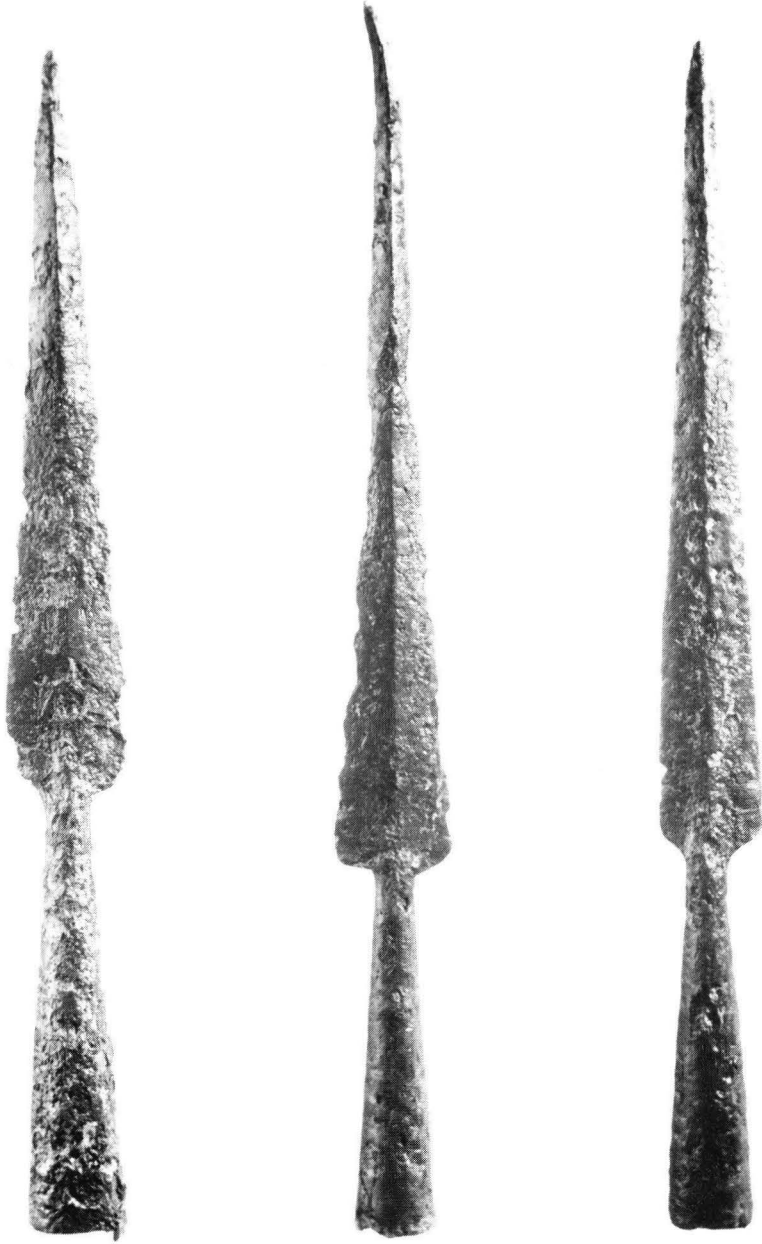
Kuva 5. Löytökartat haudasta n:o 1. Piirros Seija Sarkki.

muunnokset ovat lähes poikkeuksetta hopeakoristeisia (vrt. Leppäaho 1964 Tf. 53: 1c, Kivikoski 1973 Tf. 134: 1184 ja kuvateksti, Cleve 1978 Pl. 6: 95, Lehtosalo-Hilander 1985 s. 239 ja Fig. 2). Mikkolan keihäänkärjissä ei kuitenkaan ole havaittavissa minkäänlaista hopeakoristelua, mutta yhdessä niistä (KM 19901: 200) on terän ja putken liittymäkohdassa kolmion muotoinen leimakuvi (kuva 9a). Parhaimmat vastineet Mikkolan keihäänkärjille on löydettävissä Tampereen Vilusenharjun aineistosta (vrt. HM 2463: 62 ja 64). Nämä Vilusenharjun keihäänkärjet ovat muodoltaan lähes samankaltaiset Mikkolan keihäänkärkien kanssa. Mitä tulee Mikkolan leimakuviiseen keihäänkärkeen, niin toistaiseksi ainoa vastine sille on löytynyt Pielaveden Lampaanjärveltä (KM 15870: 1, suullinen tieto P.-L. Lehtosalo-Hilanderilta kuva 9b).

Rautaiset niitit ovat muodoltaan samankaltaisia kuin useista muistakin rautakautisista kalmistoista löydetty niitit (vrt. Cleve 1978 Pl. 14: 218, Lehtosalo-Hilander 1982 Pl. 78: G 295, Pl. 86: G 324, Pl. 125: G 411).

Harppuuna (kuva 11) on esinetyyppi, joka suhteellisen harvalukuisena esiintyy Suomessa. Niitä tunnetaan läntisistä kalmistoista vain muutamia kappaleita ja ne ajoitetaan pakanuuden ajan loppuun (Kivikoski 1973 Tf. 110: 993 ja s. 127, Lehtosalo-Hilander 1982 Pl. 82: G 306, Pl. 115: G 385 ja osa II s. 36). Mikkolan kalmiston muista haudoista löytyi vielä kaksi samankaltaista harppuunaa (KM 19901: 240 ja 241).

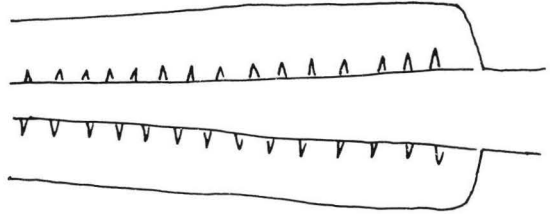
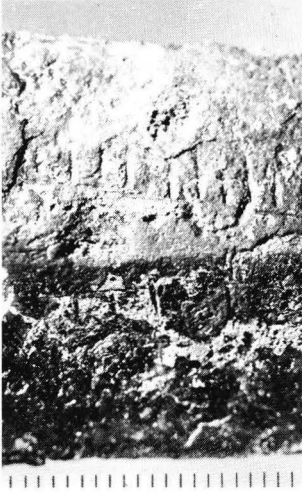
Haudan n:o 1 miekka (kuva 12), jossa on pyöreä, litteä nuppi ja suora, tankomainen väistin, on sängen tavallista ristiretkiajan miekkatyyppiä Suomessa, ja sille on osoitettavissa useitakin vastineita ristiretkiajan kalmistoista (Kivikoski 1973 Tf. 130: 1165 ja s. 143).



Kuvat 6.–8. Mikkolan miehen keihäänkärjet. KM 19901: 196, 197, 200. 1/2. Foto Timo Syrjänen.

Mikkolan miehen hautavarustus, johon kuuluvat tärkeimmät aseet ja tykötarpeet, on melko tavallinen ristiretkiajalla, mutta löytöjen asento ja niiden sijainti vainajaan nähden ei enää olekaan tavanomainen.

Molemmissa pystyssä olleissa keihäänkärjissä, niiteissä sekä koukuksi taivutetussa harppuunassa on jäänteitä maatuneesta ja ruosteisesta puusta. Puun syyt kulkevat

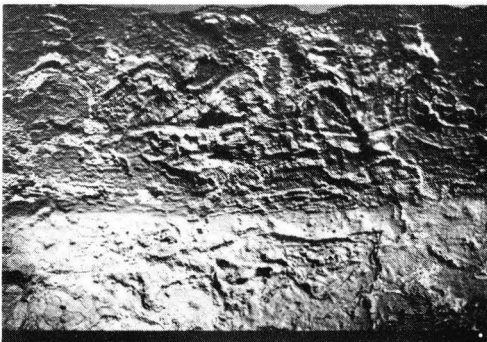


Kuva 9a. Keihäänkärjen KM 19901: 200 leimakuvio. 2/1. Foto Leena Tomanterä.

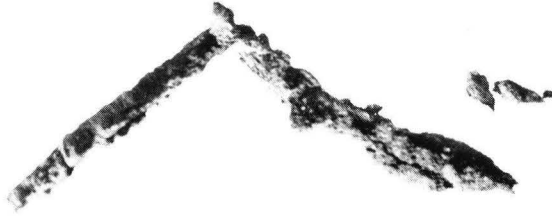
Kuva 9b. Pielaveden keihäänkärjen leimakuvio. KM 15870: 1. 1/1. Piirros pääluettelon mukaan.

poikittain keihäiden ja harppuunan teriin sekä niittien varsiin nähden. Tämä on seikka, mikä saa ajattelemaan, että nittien lisäksi myös aseita on mitä todennäköisimmin käytetty arkun kannen kiinnittämiseen.

Mikäli Mikkolan mies todella on haudattu arkussa, oli arkku ehtinyt täysin maatua löytöhetken mennessä, sillä maatonutta puuta ei löytynyt kuin haudan länsireunasta (kuva 5) sekä niiteistä ja aseista. Päätellen niittien erittäin vähäisestä määrästä, vain kaksi kappaletta, on todennäköistä, että mahdollinen arkku on ollut yhdestä puusta valmistettu, missä niittejä on tarvittu vain kannen sulkemiseen. Tällaisia yhdestä puusta koverrettuja arkkuja on todettu useista viikinkiajan lopun ja ristiretkiajan länsisuomalaisista kalmistoista (Cleve 1947–1948 s. 72, Pälvi 1938 s. 31). Puun jäänteiden vähäisyys saa myös ajattelemaan, onko vainajaa sittenkään haudattu arkussa. Olisiko ajateltavissa, että vainaja on asetettu hautaan ilman arkkuja. Joitakin tällaisia hautauksia on todettu Köyliön Köyliönsaaren kalmistosta C (Cleve 1978 s. 81). Mikkolan miehen haudasta on kuitenkin puun jäänteitä, mutta



Kuva 10a–b. Keihäänkärjen KM 19901: 197 damaskointikuvio. Foto Leena Tomanterä.



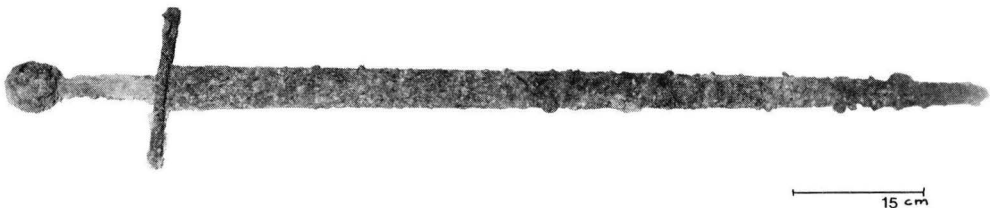
Kuva 11. Mikkolan miehen harpuunan kärki. KM 19901: 201. 1/2. Foto Leena Tomanterä.

niitä on vain mahdollisen arkun kameran tasolta, ei siis haudan pohjalta eikä myöskään mahdollisten laitalautojen kohdalta. Tämä saa ajattelemaan, että vainaja on haudattu ilman arkua, mutta hauta on sen jälkeen peitetty lankuilla, jotka on keihäillä kiinnitetty haudan pohjaan ja haudan jalkopäässä liitetty toisiinsa koukuksi taivutetulla harpuunalla ja niiteillä.

Arkun kannen kiinnittämiseen käytettyjä aseita on löydetty muutamista muistakin Mikkolan kalmiston kanssa samanaikaisista kalmistoista.

Sääksmäen Ritvalan kalmistoaluetta tutkiessaan Sakari Pälsi huomasi, että parissa haudassa aseita oli sellaisessa asemassa, että arkun kansi oli todennäköisesti kiinnitetty niillä. Miehen haudasta VIII hän totesi, että siinä vainajan keskiruumiin molemmilla puolilla oli pystyssä katkaistut keihäänkärjet, joiden lappeet olivat haudan pituussuunnassa, ja niissä oli jäänteitä maatuneesta ja ruostuneesta puusta niin, että puun syyt kulkivat poikittain aseiden terään nähden. Samanlaisia jäänteitä Pälsi huomasi naisen haudassa VII vainajan pään takana olleessa, koukuksi taivutetussa harpuunassa (Pälsi 1938 ss. 32–33). Oiva Keskitalo on tutkinut Janakkalan Makasiinimäessä ruumishaudan, josta arkun kannen tasolta, haudan reunoilta löytyi viisi rautaesineitä. Niissä oli niin ikään jäänteitä maatuneesta puusta. Tämän lisäksi keihäänkärkien putkien päät olivat lytyssä aivan kuin niitä olisi hakattu jonkinlaisella painavalla esineellä. Keskitalon mukaan tässäkin haudassa on aseita käytetty arkun nauloina (Keskitalo 1950 s. 45). Myös Tampereen Vilusenharjusta, haudasta XII, on löytynyt nuolenkärki ja puukko, joilla mitä todennäköisimmin on kiinnitetty arkun kansi. Saman haudan toisessa päässä oli pystyssä kaksi keihäänkärkeä. Näistä Sarasmo kuitenkin toteaa, että ne lienee vain pudotettu hautakuoppaan (Sarasmon kaivauskertomus 1961).

Tällainen aseilla arkun kannen sulkeminen näyttää ristiretkiajalla olleen eräänlainen hämäläinen ilmiö. Ainakaan toistaiseksi en ole löytänyt tavalle vastineita Hämeen ulkopuolelta. Pystyssä olevia keihäitä esiintyy tosin parissa tapauksessa



Kuva 12. Mikkolan miehen miekka. KM 19901: 202. Foto Leena Tomanterä.

näitä hämäläisiä hautoja varhaisemmiksi ajoitettavissa ja hämäläisen alueen ulkopuolelta löydettyissä haudoissa: Saltvikin Kvarnbackenin ja Liedon Ainolan polttohau-doissa ovat keihäänkärjet pystyssä (Kivikoski 1963 ss. 68–69, Hirviluoto 1976 s. 67). Ovatko nämä eri aikakausina ja aivan eri puolilla maata suoritetut hautausrituaalit millään tavalla yhteydessä toisiinsa, jäänee arvoitukseksi.

Mikkolan miehen kolmatta keihäänkärkeä ei liene käytetty lankkujen kiinnittämi- seen, ainakaan siinä ei ole säilynyt puuta kuten kahdessa muussa keihäänkärjessä. Mutta sen asema haudassa on kuitenkin sellainen, että sen tehtävä on ilmiselvä. Viistosti vainajan pään yläpuolelle iskettynä sen tarkoitus on epäilemättä ollut pitää mies mahdollisimman tiukasti haudassaan. Tämä Mikkolan mies lienee eläessään ollut pelottava tai muuten epäsuosiossa, kun hänet kuoltuaan on pitänyt kahlita hautaansa peräti kolmella keihäällä ja harppuunalla. Tällaiset rituaalithan ovat mitä todennäköisimmin suojakeinoja vainajia ja heidän henkiään vastaan (vrt. Cleve 1978 ss. 85–88).

Mikkolan miehen miekan löytöasema poikkeaa huomattavasti siitä, mihin yleensä on totuttu. Tavallisestihan miekka on asetettu hautaan vainajan vierelle tavanomai- seen kantoasentoon. Mikkolan miehen miekka on kuitenkin asetettu niin, että sen kärki osoittaa hänen rintaansa kohti. Tällaiselle tavalle en ole löytänyt vastineita muualta. Niin kauan, kunnes löytyy muita hautoja, joihin miekka on asetettu samalla tavalla, saadaan vain arvailla, miksi Mikkolassa on tehty näin. Saattaahan olla pel- kästään sattuma, että miekka on joutunut hautaan nurin päin. Mikäli se on viskattu sinne vainajan perään, ei ole välitetty, mihin asentoon se joutuu. Mutta toisaalta, päätellen siitä, että vainajan pitämiseksi haudassaan jälkeenjääneet ovat kahlinneet hänet peräti kolmella keihäällä, ei liene mahdotonta, että myös miekan tarkoitus on ollut varoittaa vainajaa pysymään aloillaan ja olemaan säikyttelemättä eläviä.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

- Pälsi, Sakari. 1937. Sääksmäen Ritvalan rautakautisen kalmistoalueen kaivauskertomus. Museoviraston esihistorian toimiston topografinen arkisto.
Saraso, Esko. 1961. Tampereen Vilusenharjun rautakautisen kalmiston kaivauskertomus. Museoviras- ton esihistorian toimiston topografinen arkisto.
Sarkki, Seija. 1976. Ylöjärven Mikkolan rautakautisen kalmiston kaivauskertomus. Museoviraston esihistorian toimiston topografinen arkisto.
Lehtosalo-Hilander, P.-L., suullinen tiedonanto.

Kirjallisuus

- Cleve, Nils. 1947–1948. Spår av tidig kristendom i Västra Finland. *Finskt Museum 1947–1948*. Hel- singfors.
1978. Skelettgravfältet på Kjuloholm i Kjulo. II. *SMYA XLIV*, 2. Helsingfors.
Hirviluoto, Anna-Liisa. 1976. Ainolan aselöytö. *Suomen Museo 1976*. Tapiola.
Keskitalo, Oiva. 1950. Ristiretkiajan haulalöytö Janakkalasta. *Suomen Museo 1950*. Helsinki.
Kivikoski, Ella. 1963. *Kvarnbacken. Ein Gräberfeld der jüngeren Eisenzeit auf Åland*. Helsinki.
1973. *Die Eisenzeit Finnlands. Bildwerk und Text*. Helsinki.
Lehtosalo-Hilander, P.-L., 1982 a–c. Luistari I–III. *SMYA 82: 1–3*. Helsinki.
1985. Viking Age spearheads in Finland. *Acta Visbyensia VII*. Visby.
Leppäaho, Jorma. 1964. Späteisenzeitliche Waffen aus Finnland. *SMYA 61*. Helsinki.
Pälsi, Sakari. 1938. Om gravar med obrända lik. *Finskt Museum 1938*. Helsingfors.